

Türkmenistanyň garaşsyzlygynyň 16-njy ýylyna hödürlenýär.
Akmyrat Gürgenli

**Ilkinji Türkmen Hudožnigi (nakgaşy)
Nazar (Nazarmuhammet-Nikolay) Ýomudskiy
(1860 – 1897)**

Geçen asyryň 80-nji ýyllarynda Peterburgda çap edilýän «Vsemirnaýa illýustrasiýa», «Niva», «Sever» žurnallarynda grafiki işler neşir edilmäge başlanýar. Şol döwürde çap edilen grafiki eserleriň aşagyna «Nikolay Ýomudskiy» diýlip gol çekilmegi köpleriň ünsüni özüne çekipdi. Uzak wagt geçmänem onuň ady şol döwrüň iň zehinli hudožnikleriniň atlarynyň arasynda tutulyp ugraýar. «Sever» žurnaly 1887-nji ýylda özüniň abunaçylaryny köpeltjek bolup berem bildirişinde živopisçi we grafikaçy hudožnikler I.K.Aývazovskiniň, M.A.Ziçiň, K.K.Peruhiniň, K.A.Saviskiniň, I.I.Şişkiniň, N.N.Ýomudskiyiň işlerini öz sahypalarynda ýerleşdirjekdigini ýazypdyr.

Eýýäm şol döwürde Nikolay Ýomudskiy ýazyjylaryň, şahyrlaryň, syýahatçylaryň kitaplaryny bezemek ynanylypdyr. N.A.Nekrasovyň goşgular ýygyndysyny çeperçilik taýdan bezeýşi oňa uly abraý getirýär. Esasanam şahyryň «Russiýada kim şat ýaşaýar» atly poemasy üçin çeken suratlary iň jüpüne düşen kitap grafikasi hasaplanypdyr.

Nikolaý Ýomudskiniň «Dnepriň kenarynda», «Suwa düşmek», «Gije», «Kanikulda şähre» atly živopis we grafika işleri tomaşaçylyk tarapyndan gyzgyn garşylanýar. Muňa garamazdan, hudožnik baradaky maglumatlar juda çäkli bolupdyr. Ol 1860-ijy ýylda Harkovda Belgorod polkunyň¹ polkovnigi Nikolaý (Annamuhammet) Nikolaýeviç Ýomudskiniň maşgalasynda dünýä inipdir.² Annamuhammet Ýomudskiy 1877—1879-njy ýyllarda bolup geçen rus-türk urşuna gatnaşýar. Bolgariýany azat edýär.

Ýetginjek Nazar Ýomudskiy Kiýeviň harby gimnaziýasyny gutarandan soň, maşgalanyň däbi boýunça okamaly ýeri bolan gwardiýa ofiserlerini taýýarlaýan Konstantinovsk kadet korpusynda³ okuwyny dowam etdirmän, Peterburgiň Çeperçilik akademiýasynyň erkin diňleýjisi bolýar. Şol döwürde ol ajaýyp rus grafikaçysy P. Boklevskiniň şägirdi hasaplanypdyr.

Geçen asyryň segseninji ýyllarynda Türkmenistanyň Orsýete birleşdirilmegi bilen rus jemgyýetçiligi bu ýlke barada dürli habarlary, onuň ýeri-ýurdy barada çekilen dürli suratlary alyp ugraýar. Rus jemgyýetçiligini uzak türkmen ülkesi bilen tanyş etmekde, Nazar Ýomudskiniň suratlaryna uly rol degişlidir. Onuň öz ata watany baradaky uly söýgi bilen ýerine ýetirilen işleri «Niva» we beýleki žurnallaryň üsti bilen okyjylara ýaýradylýpdyr. Şeýle hem şol žurnallar hudožnik Nikolaý (Nazar) Ýomudskiniň Harkov şäherinde Belgorod polkunyň⁴ gwardiýa polkovniginiň maşgalasynda dünýä inendigini, özüniňem türkmenleriň ýomut taýpasyndandygny habar beripdirler.

Nazar Ýomudskiniň atasy Kyýat han Hazar deňzi boýundaky ýomutlaryň baştutany bolupdyr. Ol rus-türkmen gatnaşyklarynyň sakasynda duran adam. Kyýat han öz ogullarynyň, agtyklarynyň Orsýetde bilim almaklarynam gazanypdyr. Kyýat hanyň nebereleri Tbilisi, Voronež, Harkov, Kiýew, Peterburg, Moskva şäherlerine ýaýrapdyr. Olar pravoslav (Ortodoks hyrystiýn)

¹ Gordan= harby topar Polkovnik = serheng

² Hazar ýaka Türkmenleriň meşhur hany Kyýat hanyň ogly Ýaşymämediň ogly Annamuhammet. Dimek Nazar Kyýat hanyň çowlugy. AG

³ Harby mekdep

⁴ Ukrainada harby topar

dinini kabul edenden soň, rus dvoryanlygyna⁵ kabul edilipdir. Muňa garamazdan, türkmen dilini ýatlaryndan çykarmandyrlar.

Belgorod ulan polkunyň polkovnigi Nikolaý (Annamuhammet) Ýomudskiý ogly bolanda oňa Nazarmuhammet diýip at dakýar⁶. Polk ybadathanasynyň ruhanisi çagajyga Nikolaý diýen goşmaça at goýýar. Şeýlelikde, hudožnigiň Nazar we Nikolaý diýen ady bolýar.

Süňňünde atasynyň gany at salýan Nazarda türkmen topragyna bolan söýgi uly orun tutýar. Ol özüniň eserlerinde Kaspiniň balykçylaryny, Balkan dagynyň maldarlaryny, Ahalyň babadaýhanlaryny, Köpetdagiň göm-gök öwsüp oturan dag gerişlerini irginsiz wasp etdi, «Gelin», «Ýomut öýünde», «Köpetdagiň düşelgesinde», «Tekelerden iki sanysy» onuň meşhur eserleridir. Ol dutarda saz çalyp aýdym aýtmagy-da başarypdyr.

Onuň döreden eserleri rus jemgyýetçiligine türkmen ülkesi barada käbir zatlary bilmeklige, öwrenmeklige ýardam etdi. Ejesi Elizabeta Ivanovnadandan oňa rus topragyny, rus tokaýlaryny, rus derýalaryny söýmek, olary wasp etmek ylhamy etdi.

Nazar Ýomudskiý öz döredijiliginde rus-türkmen gatnaşyklarynyň demokratik ýollaryny ösdürdi. Onuň hudožnik bolup ýetişmeginde Peterburgyň Çeperçilik akademiýasy uly rol oýnady. Ol akademiýada öz döwrüniň iň görnükli hudožnikleri M. Vrubeľ, V. Serow dagalar bilen bile okady.

Nazar Ýomudskiý diňe bir öz döwrüniň görnükli hudožnikleri bilen aragatnaşyk saklaman, eýsem şol döwrüň demokrat ýazyjylary bilenem ýakyn aragatnaşykda bolupdyr. Hatda ol edebiýatda öz güýjünem synap görüpdir. Türkmen halkynyň ilkinji profissional hudožnigi Nazar Ýomudskiý barada şekillendiriş sungatyny öwreniji alymlary düýpli eser döreder diýen umydymyz bar.

⁵ Parlamentine, toparyna

⁶ Nazarmuhammet, Annamuhammediň Orsýetde ölen doganoglanynyň ady. AG

Nazar Ýomudskiy 1897-nji ýylda aradan çykyar we Petrburgyň Smoýar gonomçylygynda jaýlanýar. Onuň bitiren hyzmatlaryny göz önünde tutup, Türkmenistan SSR ministerler şurasynyň 1990-njy ýylyň iýunyndaky karary bilen Nebitdag şäheriniň çagalar çeperçilik mekdebine Nazar Ýomudskiniň ady dakyllydy.

Çeşmeler:

Sovet Edebiýaty žurnaly 21 iýul 1989.ý

N.Rahymov: Siz Türkmenistanyň taryhyny bilýärsiňizmi? Magaryf. Aşgabat 1991. S.61